

UOT - 811.512.1

TÜNZALƏ BAXŞIYEVA*

ONOMASTİK LÜĞƏTLƏRİN TƏRTİB XÜSUSİYYƏTLƏRİ

XÜLASƏ

Onomastik vahidlər hər bir xalqın tarixi, dili, etnogenezi, təfəkkürü haqqındəyərli məlumatları özündə əks etdirir. Dilçiliyin bir bölməsi olan onomastika özünəməxsus səciyyəvi xüsusiyyətlərinə görə, terminoloji sistemə görə dilçiliyin digər sahələrindən fərqlənir. Azərbaycan dilçiliyinin onomastika sahəsinin inkişafı üçün onomastik lüğətlər böyük elmi, praktik əhəmiyyət daşıyır. Onomastik material həm də kulturoloji cəhətdən dəyərlidir. Onomastik lüğətlərin köməyi ilə adların qədim və müasir formalarının təhlilini aparmaq, müxtəlif tarixi dövrlərdə onların yayılma arealını dəqiqləşdirmək imkanı yaranar. Hazırda tədqiqatçılar onomastik leksikoqrafiyaya xüsusi maraq göstərirlər və yeni lüğətlərin yaradılmasına çalışırlar. Onomastik lüğətlərdə hər zaman həll olunmamış və zamanın tələblərindən doğan problemlər mövcud olur. Onomastik lüğətlərin həm elmi, həm də praktik əhəmiyyəti vardır. Son illərdə həm nəzəri, həm də praktik leksikoqrafiyaya böyük maraq müşahidə olunur. Praktik onomastik lüğətlər içərisində şəxs adlarının izahlı lüğətlərinə böyük tələbat vardır. Belə lüğətlərə cəmiyyətdə advermədə böyük ehtiyac duyulur. Azərbaycanda onomastik lüğətlərin müxtəlif sahələrinə aid nəşrlərlər vardır. Onomastik lüğətlərə onomastik vahidlərin toplandığı lüğətlərdən əlavə onomastik terminlər lüğətləri də aid edilir. Azərbaycan dilinin onomastik terminologiyasında milli terminlərlə yanaşı alınma terminlər geniş işlənir.

Açar sözlər: dil, leksikoqrafiya, onomastik vahid, termin, lüğət.

Giriş. Lüğət müxtəlif leksik vahidlərin və məfhumların müəyyən qayda ilə düzüldüyü, bu və ya digər cəhətdən şərh olunduğu əsərlərdir. Hər bir lüğət xalqın mədəni inkişafı, tələbatı nəticəsində yaranır. Lüğətçilik dilçiliyin ən qədim sahələrindən biridir. Lüğətlərin tərtibi ilə hələ bizim eradan əvvəl məşğul olmuşlar. Lüğətlər xalqın mədəni inkişafı, tələbatı nəticəsində yaranmışdır. Türk dillərinin lüğətçilik tarixi, əsasən, XI əsrdən başlanır. Türk xalqlarının ilk ən məşhur lüğəti Mahmud Kaşğarının «Divanilüğət-it türk» (1072) əsəridir.*

Türk dillərində “lüğət” termini ilə yanaşı “sözlük” terminindən də istifadə olunur. Azərbaycan dilində sözlük lüğətdə izah olunan sözlərin cəmi kimi başa düşülür. Lüğət tərtib olunarkən əvvəlcə sözlük tərtib olunur. Bəzən Azərbaycan dilində “lüğət” termini əvəzinə “sözlük” də işlənir. A. Paşayev “Azərbaycan təxəllüslərinin izahlı sözlüyü” əsərində lüğət sözünün əvəzinə sözlük lüğətinin istifadə etmişdir.

Azərbaycan dili dünyanın ən zəngin lüğət tərkibinə malik olan dillərindəndir. İndiyə qədər Azərbaycan lüğətçiliyində apelyativ leksikaya dair xeyli lüğətlər nəşr olunmuş və nəşr olunmaqdadır. Elmi araşdırmaların müasir inki-

şaf səviyyəsinə gəlib çıxmasında həmin lüğətlərin rolu əvəzsizdir. Lüğətlər məqsədindən, quruluşundan asılı olaraq bir-birindən fərqli olur. Azərbaycan dilində müasir dövrə qədər müxtəlif növ lüğətlər yaradılmışdır. Müasir dövrdə tərtib olunan hər bir lüğətin əvvəlində ondan istifadə etmək qaydası haqqında izah verilir, lüğətdə qəbul olunmuş şərti işarələrin və ixtisarlərin siyahısı göstərilir.

Azərbaycan dilində apelyativ leksika ilə yanaşı onomastik vahidləri özündə əks etdirən lüğətlər də çoxdur. Onomastik vahidlər hər bir xalqın dili, tarixi, düşüncəsi, etnogenezi, təfəkkürü haqqında dəyərlə məlumatları özündə yəşadır. Azərbaycan dilçiliyində onomastik leksikasının elmi tədqiqi tarixi XIX əsrdən başlayır. Dilçiliyin bir bölməsi olan onomastika özünəməxsus səciyyəvi xüsusiyyətlərinə görə, terminoloji sistemə görə dilçiliyin digər sahələrindən fərqlənir.

Lüğətlərdə onomastik vahidlərin tərtibi. Lüğətlərdə onomastik vahidlər müəyyən qayda ilə düzülür bu və ya digər cəhətdən şərh olunur. Xüsusi adlarla bağlı müxtəlif məlumatlar, izahlar öz əksini tapır. Onomastik vahidləri lüğətlərdən seçmək, verilən izahlarda lüğətə əsaslanmaq dilçilik elmi üçün dəyərlidir. Onomastik lüğətlər elmi tədqiqatların aparılmasında əhəmiyyətlidir. Gələcək tədqiqatçıları düzgün istiqamətləndirməkdə onomastik lüğətlər əvəzsiz

* AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Lüğətçilik şöbəsinin baş elmi işçisi, filologiya elmləri doktoru

rol oynayır. Onomastik lüğətlərin tərtibinin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Onomastik lüğətlərin tərtibində ilk öncə lüğətlərin tipi, vəzifələri, mövzusu, sözlüyü müəyyənləşdirilir. Sözlüyün tərtibi lüğətin tipindən də asılıdır. Bu lüğətlər müxtəlif tipli ola bilər. Nəzərdə tutulan adlar sistemi tam əhatə olunmalıdır. Dildə onun bir neçə variantı varsa, variantlardan biri seçilib əsas kimi götürülməlidir. Bu lüğətlər əsasən birdiili olur. Birdilli onomastik lüğətlərə izahlı lüğətlər və sözlüklər aid edilir. Onomastik lüğətlər həm diaxron, həm sinxron aspektdə tərtib oluna bilər.

Onomastik lüğətlərin tərtibi üçün ilkin hazırlıq işləri görmək, araşdırmalar aparmaq lazımdır. Seçim mərhələsində hansı mənbələrdən istifadə ediləcəyi, lüğət üçün zəruri olan informasiya aydınlaşdırılmalıdır. Lüğət tərtibçisinin əsas vəzifəsi düzgün onomastik materialı toplamaqdır. Mənbələrdən onimi seçərkən onu diqqətlə nəzərdən keçirmək, qarşıya qoyulan tələblərə cavab verdiyini müəyyən etmək gərəkdir. İstər milli, istərsə də alınma onomastik vahidlərin ifadə etdikləri anlayış, məna, yazılışı müxtəlif ədəbiyyatlar, mənbələr üzrə dəqiq yoxlanılmalıdır. Lüğətin tərtibində əsas məsələlərdən biri də hansı tədqiqat metodlarından istifadə olunmasıdır. Onomastik lüğətlərdə şərh kifayət qədər tam olmalıdır və artıq informasiya ilə istifadəçini yormamalıdır. Lüğət məqaləsinin sonunda tərtibçi məqsədindən asılı olaraq biblioqrafik istinadlar verə bilər.

Onomastik lüğətlər onomastikanın müxtəlif sahələrini (toponimləri, antroponimləri, mifonimləri, etnonimləri, hidronimləri, kosmonimləri və s.) əhatə edir. Lüğətlərin tərtibində ümumi cəhətlərə əsaslanılır. Bu ümumilik onları birləşdirir. Onomastik lüğətlərdə aşağıdakı ümumi cəhətlərə rast gəlinir:

1. Hər bir lüğətin növünə və təyinatına uyğun olaraq onimlər seçilir.

2. Lüğət məqalələrinin tərkibində baş söz verilir.

3. Onomastik vahidlər əlifba sırası ilə yazılır. Bu zaman daxili əlifba da gözlənilir. Əlifba sırası lazımlı sözün axtarışını asanlaşdırır.

4. Onomastik vahidlərin linqvistik şərhləri verilir. Linqvistik şərh verilərkən sözün fonetik, qrammatik, semantik cəhətləri qeyd olunur. Bu zaman onomastik vahidin dil mənsubluğu

qeyd edilməlidir. Şərhdə alınma onomastik vahidin mənbə dildəki transkripsiyası göstərilə bilər.

5. Onomastik vahidlərin etimoloji izahı verilir, xüsusi adın mənşəyi müəyyənləşdirilir. Etimoloji araşdırmada sözün yaranma tarixi, müxtəlif dəyişikliklərə uğraması, paralelləri və s. qeyd olunur.

Onomastik lüğətlərin köməyi ilə adların qədim və müasir formalarının təhlilini aparmaq, müxtəlif tarixi dövrlərdə onların yayılma arealını dəqiqləşdirmək imkanı yaranar. Hazırda tədqiqatçılar onomastik leksikoqrafiyaya xüsusi maraq göstərirlər və yeni lüğətlərin yaradılmasına çalışırlar. Onomastik lüğətlərdə hər zaman həll olunmamış və zamanın tələblərindən doğan problemlər mövcud olur. Onomastik lüğətlərin tədqiqat sahələri müxtəldir. Onomastik lüğətlərin aşağıdakı növləri vardır:

1. Antroponimlər lüğəti;
2. Etnonimlər lüğəti;
3. Toponimlər lüğəti;
4. Hidronimlər lüğəti;
5. Zoonimlər lüğəti;
6. Kosmonimlər lüğəti;
7. Ktematonimlər lüğəti;
8. Təxəllüslər lüğəti;
9. Mifonimlər lüğəti ;
10. Etimoloji onomastik lüğətlər və s.

Azərbaycan Azərbaycanda onomastika sahəsinə aid müxtəlif onomastik lüğətlər çap olunmuşdur: «Azərbaycan şəxs adlarının izahlı lüğəti» (1985), «Adlarımız» (1986), «Azərbaycan şəxs adları» (1987), «Azərbaycan-türk adlarının izahlı lüğəti» (1998), «Şəxs adları lüğəti» (2002), «Ermənistanda Azərbaycan mənşəli toponimlərin izahlı lüğəti» (1998), «Azərbaycan toponimləri» (1999), «Qərbi Azərbaycanın türk mənşəli toponimləri» (2002), «Gürcüstanda türk mənşəli toponimlərin izahlı lüğəti» (2002), «Azərbaycan toponimləri. Ensiklopedik lüğət» (1999), «Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti» (2007), A.Paşayev, A.Bəşirova "Azərbaycan şəxs adlarının izahlı lüğəti", "Azərbaycan dilinin böyük izahlı onomastik lüğəti (2007) I c, E.Əhmədova "Azərbaycan dilinin etnonimlər lüğəti" (2017), A.Paşayev. "Azərbaycan təxəllüslərinin izahlı sözlüyü" və s.

Toponimlər onomastik leksikanın böyük hissəsini təşkil edir. Toponimlər lüğətləri bir neçə istiqamətdə çap olunur: bütöv ölkə ərazisindəki coğrafi adları əhatə edən lüğətlər, ölkə

daxilindəki müəyyən regionları əhatə edən lüğətlər, oykonimləri əhatə edən lüğətlər, oronimləri əhatə edən lüğətlər, hidronimləri əhatə edən lüğətlər. Tədqiqatçıların bir qismi hidronimləri toponimlərə aid etmirlər. Onu xüsusi adların ayrıca bir növü kimi göstəririlər. Bu səbəbdən bəzi toponimik lüğətlərdə hidronimlər öz əksini tapmır.

Dilçilik, tarix və coğrafiya elmi toponimikani öz elmi və tədris sahəsi hesab edir. Bu sahələrdən hər biri öz metod və tədqiqat üsullarına, materialın özünəməxsus verilmə formasına malikdir. Toponimiyaya yanaşmalardakı müxtəliflik lüğətlərin tərtibi zamanı üzə çıxır. Coğrafi lüğətlərdə obyekt haqqındakı fiziki və iqtisadi-coğrafi məlumatları ön plana çəkilir. Tarixçilər ərazidə baş verən tarixi, hərbi, mədəni hadisələrə diqqət yetirirlər. Dilçilər toponimlərin fonetik, leksik-qrammatik, etimoloji xarakteristikalarını öyrənir. Hər bir yanaşmada məqsəduyğunluq var: toponimik, xüsusən də oykonimik lüğətlərdə linqvistik, coğrafi, tarixi məlumatlar olmalıdır. Toponimik lüğətlərdə yaşayış məntəqəsinin məskunlaşma dövrü, onun coğrafi mövqeyi, kənd və ya şəhərin tarixi barədə faktlar göstərilir, məntəqənin yaranması və ya adının mənşəyi ilə bağlı elmi fikirlər, əfsanələr qeyd olunur.

Antroponimik lüğətlərin tərtibində bir sıra məsələlərə diqqət yetirilir. Antroponimlər lüğəti müxtəlif istiqamətlərdə tərtib olunur. Antroponimlərin ayrı-ayrı kateqoriyalarına aid lüğətlər daha çox tərtib olunur. Azərbaycan dilində şəxs adları lüğətləri müxtəlif müəlliflər (B.Abdullayev, O.Mirzəyev, M.Çobanov, A.Qurbanov və başqaları) tərəfindən tərtib olunmaqla dəfələrlə çap olunmuşdur. Antroponimlərin elə sahələrinə aid lüğətlər vardır ki, onlar azlıq təşkil edir. Q. Məşədiyevin dalekt materialları əsasında tərtib etdiyi “Azərbaycan dilində ayamaların izahlı lüğəti” belə lüğətlərdəndir. İndiyə qədər dilimizdə belə bir lüğət hazırlanmayıb. “Azərbaycan dilində ayamaların izahlı lüğəti” adlanan bu kitabda ayamaların (ləqəblərin) mənaları izah edilir, eyni bir ayamanın (ləqəbin) müxtəlif bölgələrdəki paralelləri, eləcə də oxşar və fərqli cəhətləri, quruluşca növləri göstərilir. [Məşədiyev: 2018, s.5]

Azərbaycan dilçiliyində antroponimlərin bütün kateqoriyalarını əhatə edən lüğətlər də mövcuddur. “Azərbaycan dilinin böyük izahlı

onomastik lüğəti”ndə soyadları, təxəllüslər, nisbələr kimi kateqoriyalar birlikdə toplanılmış, məna və izahı ətraflı verilmişdir. Antroponimlər (5 mindən çox antroponim) etimoloji cəhətdən izah olunmuşdur.

“Azərbaycan təxəllüslərinin izahlı sözlüyü”ndə qədim zamanlardan başlayaraq müasir dövrümüzdə qədər olan şair, yazıçı və alimlərin 4700- dən çox təxəllüsü toplanılmış, onların leksik-semantik mənaları, mənşəyi izah edilmişdir. Lüğətdə alınma (ərəb, fars, rus, yunan, latın və s. dillərdə olan) təxəllüslərin Azərbaycan dilində etimoloji izahı verilmişdir. A. Paşayev lüğətin “Ön söz” hissəsində XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan mətbuatında müxtəlif imzalarla çıxış edən ədiblərin və başqa şəxslərin 4 minə qədər təxəllüs və müxtəlif imzalarını toplayıb “İmzalar” adı ilə lüğət halına salınmış Qulam Məmmədlinin əməyini yüksək qiymətləndirir. Müəllif qeyd edir ki, “imza” termini “təxəllüs” terminindən daha geniş əhatə dairəsinə və mənaya malikdir. “İmza” müəllifin həm həqiqi adı, soyadı və ata adı ola bilər, həm də onun ədəbi-bədii və siyasi təxəllüsündən düzəlir. [Paşayev: 2004, s.10]

Etnonimlər qiymətli tarixi və linqvistik informasiya daşıyır. Etnonimlər lüğətində etnonimlərin mənası, tarixi, yayılması və müasir vəziyyəti barədə məlumat verilir. Onomastik lüğətlərin içərisində mifonimlər lüğətlərinin özünəməxsus yeri vardır. Mifonim – adətən qədim miflərdə, əsatir və nağıllarda işlədilən, hər hansı bir onomastik sahəyə daxil olan uydurma obyekt adı. Buraya ən çox mifoantroponimlər, mifotoponimlər, mifozoonimlər, mifofitonimlər, mifopersonimlər, habelə teonimlər daxildir. [Adilov M. və b., 2005, s 300]. Mifonimiyaya teonimləri (tanrı adları) və demononimləri (yaxşı və pis ruhların adları) aid edirlər. Mifik varlıqların adlarında qədim sözlərin və elementlərin izləri qorunub saxlanılır.

Etimoloji onomastik lüğətlərin tərtibində onimlər yalnız təsvir edilməməli, həm də mənşəyi, izahı, tarixi inkişafı göstərilməlidir. Onim keçdiyi mərhələlərdə baş verən dəyişiklikləri izlənilməlidir. Etimoloji tədqiqatda sözün tarixinə, keçmişinə nüfuz edilir. Lazım olan material əldə edilənə kimi araşdırma aparılır. Etimoloji tədqiqat yalnız sözlərin izahı ilə kifayətlənmir, həm də morfemlərin, ifadələrin aydınlaşdırılmasına xidmət edir. Etimoloji tədqiqatda

müqayisəli-tarixi metod başlıca rola malikdir. Fonetik, semantik, morfoloji qanunlarla bağlı elmi prinsiplərə isnad olunmadan əsaslı etimoloji tədqiqat aparmaq qeyri-mümkündür.

Etimoloji araşdırmanı aparan tədqiqatçı həmin xalqın dilinə, adət-ənənəsinə, məişətinə, tarixinə hərtərəfli bələd olmalıdır. Etimoloji araşdırmalar olduqca çətin və mürəkkəbdir. Onomastik vahidin etimologiyasını düzgün izah etmək üçün həmin sözün mənsub olduğu dilin tarixini dərinlən bilmək lazımdır. Belə olduqda etimoloji izah inandırıcı, əsaslı olur. Tarixi inkişaf ilə əlaqədar olaraq onomastik vahidin ilkin mənası onun sonrakı mənası ilə uyğun gəlməyə bilər. Bu zaman onun ilkin mənası unudulur. Etimoloji onomastik lüğətləri tərtib edən tədqiqatçının qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri də sözün tarixi formasını bərpa etmək, müxtəlif dövrlərdə fonetik cəhətdən uğradıqları dəyişiklikləri üzə çıxarmaqdır. A.Qurbanov yazır ki, etimoloji arayışda sözün yaranma tarixi, müxtəlif deformasiyalara uğraması, ilk variantı, son variantı, dialektlərdə onun izi, onun paralelləri və s. verilir. Burada, daha doğrusu, xüsusi adın mənşəyi müəyyənləşdirilir. [Qurbanov: I, 2004, s. 157]

Onomastik vahidin etimologiyasını öyrənən tədqiqatçı aşağıdakıları bilməli və əməl etməlidir:

a) Onomastik vahidin tərkibindəki sözü qədim türk dillərindəki leksik vahidlərlə, qohum dillərin lüğət tərkibindəki sözlərlə tutuşdurmağı, müqayisə etməyi bacarmalıdır;

b) Onomastik vahidin tərkibindəki sözü dialektlərlə işlənən sözlərlə tutuşdurmağı, müqayisə etməyi bacarmalıdır;

c) Müqayisə mənsub olduğu dilin fonetik qanunlarına uyğun aparılmalıdır;

Onomastik lüğətlərin həm elmi, həm də praktik əhəmiyyəti vardır. Onomastik lüğətləri akademik lüğətlər və praktik lüğətlər olmaqla iki yerə ayırılır. Son illərdə həm nəzəri, həm də praktik leksikoqrafiyaya böyük maraq müşahidə olunur. Praktiki onomastik lüğətlər iştirakında şəxs adlarının izahlı lüğətlərinə böyük tələbat vardır. Belə lüğətlərə cəmiyyətdə advermədə böyük ehtiyac duyulur. Buna görə də Azərbaycanda şəxs adları lüğətlərin tez-tez nəşr edilir. Müasir onomastik leksikoqrafiyanın inkişaf istiqamətlərindən biri lüğətlərin kompüterləşdirilməsidir. Elektron onomastik lüğətlər internet

istifadəçiləri üçün nəzərdə tutulur. Mövcud axtarış sistemləri məlumatı müxtəlif onomastik leksikoqrafik mənbələrdən axtarır tapmağa imkan verir.

Afad Qurbanov yazır ki, “Azərbaycan dilinin böyük onomastik lüğəti”nin yaradılması müasir dilçiyi yaxından düşündürməlidir. Belə bir lüğətin işıq üzə görməsi, ilk növbədə, milli-mənəvi mədəniyyətin tərkib hissəsi olan onomastik mədəniyyətin inkişafı üçün son dərəcə gərəklidir. [Qurbanov. A: I, 2004, s. 153]

Elm sahələri terminlərlə təşəkkül tapır. İndiyə qədər Azərbaycan dilçiliyində terminologiyanın nəzəri məsələləri sahəsində çox işlər görülmüşdür. Hər bir elm sahəsinin özünəməxsus terminləri vardır. Ayrı-ayrı sahə terminlərinin hər birinin spesifik xüsusiyyətləri vardır. Onomastik lüğətlərə onomastik vahidlərin toplandığı lüğətlərdən əlavə onomastik terminlər lüğətləri də aid edilir.

Hər bir elm sahəsində olduğu kimi, onomastika sahəsində də formalaşmış terminlər sistemi mövcuddur. Hər bir elm sahəsi üçün termin, elmi anlayışlar başlıca ifadə vasitəsidir. Terminlər dəqiq olmalıdır. Qüsurlu, səhv terminlər lüğətlərdə öz əksini tapmamalıdır. Sözlüyün tərkibinə görə onomastik terminoloji lüğətlər ümumi tipli və sahə tipli olur. Ümumi tipli onomastik lüğətlər onomastikanın müxtəlif şöbələrindən, sahə tipli lüğətlər isə onomastikanın bir şöbəsinin terminlərindən tərtib olunur. Azərbaycan dilçiliyində hazırda onomastik anlayışları ifadə etmək üçün terminlərlə bağlı heç bir problemlərə rast gəlinmir. Azərbaycan dilinin onomastik terminologiyasında milli terminlərlə yanaşı alınma terminlər geniş işlənir. Onomastik izahlı terminoloji lüğətdə yeni onomastik terminologiya da əksini tapmalıdır. Azərbaycan dilçiliyində linqvistik terminologiyada onomastik terminlərlə bağlı xeyli iş görülmüşdür. A.Qurbanov qeyd edir ki, onomastik tədqiqatlar sahəsində elmin inkişafına az da olsa, maneçilik törədən terminoloji problemlər yox deyildir. Mövcud terminlər sistemindəki ikimənəli, sinonim xarakterli, çoxkomponentli ünsürlərin müasir elmin prinsip və tələblərinə uyğun düzəldilməsi, dəqiqləşdirilməsi vacib məsələlər kimi, nəzəri cəlb etməkdədir. (Qurbanov. A: I, 2004, s.166) Onomastika ilə bağlı ilk lüğət Almaniyada 1964- cü ildə dilçi T.Vitkovski tərəfindən çap olunmuşdur.

1960-1970-ci illərdə onomastik terminlər daha geniş şəkildə öyrənilməyə başlandı və bu sahəyə aid Londonda (1967), Helsinkdə (1974) lüğətlər nəşr olundu. 1978-ci ildə Rusiyada N.V. Padolskayanın «Словарь русской ономастической терминологии», 1985-ci ildə Qırğızıstanda Ç. Jumaqulov və A.B. İsabekovanın «Русско-киргизской словарь ономастических терминов» [Məşədiyev. Q: 2005, s.4].

Azərbaycanda 2005-ci ildə Q.Məşədiyev və N.Seyidəliyevin «İzahlı onomastik terminlər lüğəti», 2005-ci ildə M.Adilov və A.Paşayevin «Azərbaycan onomastikası» (izahlı terminoloji lüğət) adlı onomastik terminlər lüğəti çap olunmuşdur.

Belə lüğətlərdə hər hansı bir müəllifin istifadə etdiyi fərdi terminlərə, onların izahına rast gəlmək mümkündür. Belə terminlər gələcəkdə terminlərin seçimini və unifikasiyasını həyata keçirməyə kömək edir. Onomastik terminlər lüğəti və onun sözlüyü üçün başlıca tələblər müvafiq olaraq elmilik, sistemlilikdir. Lüğətdə terminlərin seçilməsi prinsipləri, terminlərin verilməsi üsulları barədə qısa məlumat öz əksini tapmalıdır. İstər milli, istər alınma onomastik terminlərin ifadə etdikləri anlayış, mənası, yazılışı müxtəlif ədəbiyyatlar, mənbələr üzrə dəqiq

yoxlanılmalıdır. Alınma onomastik terminlər dilin orfoqrafik normalarına uyğun olaraq verilməlidir. Termin seçilərkən əsas meyar onomastik anlayışlar sistemində terminin vacibliyi olmalıdır. Lüğətdə sinonim onomastik terminləri göstərmək lazımdır. Terminin izahı bu terminlərdən birinin yanında, digər terminlər isə öz yerində şərhə, izah edilən sözə istinadla verilməlidir. Bir termin ayrı-ayrı müəlliflər tərəfindən müxtəlif cür izah edildikdə yaxşı olar ki, müxtəlif müəlliflərin fikirləri, onların verdiyi təriflər müqayisə olunsun.

Nəticə: Onomastik lüğətlərin dəyəri xalqın, onun dilinin yaranması, formalaşması problemlərinin öyrənilməsinə kömək etməsindədir. Müxtəlif istiqamətlərdə aparılan onomastik tədqiqatlarda onimlərin mənalılarının açılmasında həm praktik, həm də elmi əhəmiyyət daşıyan belə lüğətlərin rolu əvəzsizdir. Yaradılan hər bir lüğət mədəniyyətə bağlıdır. Onomastik material həm də kulturoloji cəhətdən dəyərlidir. Bu gün Azərbaycan dilçiliyində mükəmməl onomastik lüğətlərin tərtibi vacib məsələlərdəndir. Onomastika sahəsinin inkişafı üçün onomastik lüğətlər böyük elmi, praktik əhəmiyyət daşıyır və sanballı elmi araşdırmaların aparılmasında onların rolu əvəzsizdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Adilov M., Paşayev A. Azərbaycan onomastikası (izahlı terminoloji lüğəti). Bakı: Nurlan, 2005, 487 s.
2. Qurbanov. A. Azərbaycan onomastikasının əsasları. I c. Bakı. 2004. 340 s.
3. Qurbanov.A. Azərbaycan dilçiliyi problemləri. I c.Bakı. 2004. 444 s.
4. Məşədiyev. Q, Seyidəliyev. N. İzahlı Onomastik terminlər lüğəti. Bakı. 2005. 118 s.
5. Məşədiyev. Q. Azərbaycan dilində ayamaların izahlı lüğəti. Bakı. 2018. 126 s.
6. Paşayev. A. «Azərbaycan təxəllüslərinin izahlı sözlüyü» . Bakı. 2004. 412 s.

Tünzalə BAKSHIYEVA

FEATURES OF MAKING ONOMASTIC DICTIONARIES

SUMMARY

In onomastic units is given the history, language, ethnogenesis and logic of each nation. Onomastyka is part of linguistics. It differs from other areas of linguistics in accordance with its terminological system and specific properties. Onomastic dictionaries are of great scientific, practical importance in the development of onomasticism of Azerbaijani linguistics. Onomastic material is also culturally valuable. With the help of onomastic dictionaries, you can analyze the ancient and modern forms of names, find out the range of their distribution in different In recent years, there has been great interest in both theoretical and practical lexicography. There is a great demand for a dictionary of proper names. In society, there is a great need for such dictionaries in the name. Dictionaries are also published in the Azerbaijani language in various areas of onomastics. historical periods. Currently, researchers are particularly interested in onomastic lexicography and are trying to create new dictionaries. The problems of onomastic dictionaries do not

always remain solved, due to the arising requirements of the time. Onomastic dictionaries have both scientific and practical significance.

Dictionaries of onomastic terms are also included in onomastic dictionaries, as an addition to dictionaries, which are subarrays of onomastic units. Onomastic terminology of the Azerbaijani language includes both national and mutually agreed terms.

Key words: *language, lexicography, onomastic text, terminology, dictionary.*

Тунзала БАХШИЕВА

ОСОБЕННОСТИ СОСТАВЛЕНИЯ ОНОМАСТИЧЕСКИХ СЛОВАРЕЙ

РЕЗЮМЕ

В ономастических единицах дается история, язык, этногенез и логика каждой нации. Ономастика является частью лингвистики. Она отличается от других областей лингвистики в соответствии с ее терминологической системой, и специфических свойств. Ономастические словари имеют большое научное, практическое значение в развитии области ономастики азербайджанского языкознания. Ономастический материал также ценен в культурном отношении. С помощью ономастических словарей можно проанализировать древние и современные формы названий, выяснить диапазон их распространения в разные исторические периоды. В настоящее время исследователи особенно интересуются ономастической лексикографией и пытаются создать новые словари. Проблемы ономастических словарей не всегда остаются решенными, из-за возникновения требований времени. Ономастические словари имеют как научное, так и практическое значение. В последние годы возник большой интерес как к теоретической, так и к практической лексикографии. Существует большой спрос на толковый словарь собственных имен. В обществе существует большая потребность к таким словарям в именовании. А также публикуются словари на азербайджанском языке по различным областям ономастики. В ономастические словари также включают словари ономастических терминов, как дополнение словарям, которых подобраны ономастические единицы. Ономастическая терминология азербайджанского языка включает в себя как национальные, также и заимствованные термины.

Ключевые слова: *язык, лексикография, ономастическая единица, терминология, словарь.*